

НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО НАРКОТИКІВ В УКРАЇНІ

DEVELOPMENT DIRECTIONS OF THE STATE POLICY ON DRUGS IN UKRAINE

Чаус А.О., ад'юнкт кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Наукова стаття присвячена визначенню напрямків подальшого розвитку державної політики щодо наркотиків в Україні. Для досягнення поставленої мети було проаналізовано нормативно-правові акти, які визначають засади наркополітики в Україні, з урахуванням діяльності державних органів, аналізу статистики та практики боротьби з наркоманією виокремлені нагальні потреби українського суспільства для подолання явища наркоманії та правопорушень, пов'язаних з наркотиками, проаналізовано засади наркополітики в деяких європейських державах, а також запропоновано напрямки подальшого розвитку наркополітики в Україні.

У роботі констатовано відсутність будь-яких правових засад централізованого управління у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів сьогодні. Підкреслена втрата чинності Стратегії державної політики щодо наркотиків, яка була розроблена на період до 2020 року.

Автор наголошує на євроінтеграційних прагненнях України у розвитку наркополітики, що проявляється у запровадженні традиційних для Європейського Союзу профілактичних та просвітницьких заходів, заходів декриміналізації діянь, пов'язаних із вживанням наркотиків та їх розповсюдженням. Автор також стверджує про потребу у подальшому розвитку державної наркополітики щодо наркотиків в Україні з метою ефективного та своєчасного протистояння наркозлочинності та удосконалення системи мінімізації шкоди від вживання наркотиків у сфері охорони здоров'я та у забезпеченні публічної безпеки.

Акцентована увага на тому, що у зв'язку із військовою агресією російської федерації на території України можуть настати фактори, що провокують зростання кількості наркозалежних осіб та злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків: гуманітарна катастрофа в Україні; вчинення військових злочинів щодо українського народу; порушення прав людини представниками російської федерації в Україні; широкомасштабна внутрішня та зовнішня міграція українців, тощо.

Дана робота є поштовхом для подальшої дискусії серед науковців, правників, медичних працівників та інших фахівців з метою виведення єдиної Стратегії державної політики в Україні у сфері наркотиків.

Ключові слова: наркополітика, наркотичні засоби, психотропні речовини, прекурсори, держава, Стратегія, наркоманія, наркозлочинність.

The scientific article is devoted to the determination of directions for the further development of state policy on drugs in Ukraine. In order to achieve the goal, the normative legal acts that define the principles of drug policy in Ukraine were analyzed, taking into account the activities of state bodies, the analysis of statistics and the practice of combating drug addiction, the urgent needs of Ukrainian society to overcome the phenomenon of drug addiction and drug-related offenses were identified and analyzed. principles of drug policy in some European countries, as well as directions for the further development of drug policy in Ukraine.

The work states the absence of any legal basis for centralized management in the sphere of circulation of narcotic drugs, psychotropic substances and precursors today. The invalidity of the State Drug Policy Strategy, which was developed for the period up to 2020, is emphasized.

The author emphasizes the European integration aspirations of Ukraine in the development of drug policy, which is manifested in the introduction of preventive and educational measures traditional for the European Union, measures to decriminalize actions related to the use of drugs and their distribution. The author also argues for the need for further development of the state drug policy regarding drugs in Ukraine in order to effectively and timely combat drug crime and improve the system of minimizing harm from drug use in the field of health care and ensuring public safety.

Focused attention on the fact that in connection with the military aggression of the Russian Federation on the territory of Ukraine, there may be factors that provoke an increase in the number of drug addicts and crimes in the field of illegal drug trafficking: a humanitarian disaster in Ukraine; committing war crimes against the Ukrainian people; violation of human rights by representatives of the Russian Federation in Ukraine; large-scale internal and external migration of Ukrainians, etc.

This work is an impetus for further discussion among scientists, lawyers, medical workers and other specialists with the aim of deriving a unified strategy of state policy in Ukraine in the field of drugs.

Key words: drug policy, narcotics, psychotropic substances, precursors, state, Strategy, drug addiction, drug crime.

Актуальність теми. Актуальність теми нашого дослідження підтверджують статичні дані, які вражають своїми показниками, а відповідно і наслідками вчинюваних діянь, будь то немедичне вживання наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів чи правопорушення, пов'язані з їх незаконним обігом. Так, в Україні у 2020 році було задокументовано 27437 наркозлочинів, а у 2021 році цей показник збільшився до 28852, у тому числі 9665 тяжких або особливо тяжких злочинів даної категорії було скоєно у 2020 році та 12287 – у 2021 році відповідно [1]. Невтішною є і ситуація щодо вживання наркотичних засобів населенням України: у 2019 році 28 199 524 осіб були зареєстровані, як такі, що вживають наркотики [2]. При цьому загальновідомим фактом є латентність явища наркоманія та правопорушень, пов'язаних з ним.

Постановка проблеми. Вирішення проблем з наркотиками в Україні постійно перебуває в динаміці, але ефективність діяльності державних органів, підприємств, установ та організацій різних форм власності у сфері протидії наркоманії та правопорушенням, пов'язаним з незаконним обігом наркотиків, залежить від централізованого

управління сферою на державному рівні, координації діяльності усіх суб'єктів профілактики наркоманії та правопорушень, пов'язаних з даним фоновим явищем. Цілком вдалою спробою вирішити визначене нами питання було прийняття Стратегії державної політики щодо наркотиків [3], проте її дія закінчилася у 2020 році, а нового подібного документу прийнято не було.

Стан дослідження проблеми. Дослідженню окремих питань державної політики щодо наркотиків в Україні присвячені роботи вчених різних галузей права, а також фахівців у сфері медицини та психології. Серед фахівців правничої науки варто виділити роботи А.М. Волощука, О.Р. Івасина, Т.В. Корнякової, Т. А. Павленко, О.М. Стрільцівца, Н.С. Юзікової та інших, які приділили увагу дослідженню питання з точки зору юриспруденції. Однак, з урахуванням динамічного характеру самого явища державної політики, а також відсутності проведених на монографічному рівні сучасних досліджень можна говорити про актуальність та важливість обраного напрямку дослідження.

Мета написання наукової статті – визначити

напрямки подальшого розвитку державної політики щодо наркотиків в Україні. Для досягнення поставленої мети нами будуть проаналізовані нормативно-правові акти, які визначають засади наркополітики в Україні, з урахуванням діяльності державних органів, аналізу статистики та практики боротьби з наркоманією виокремлені нагальні потреби українського суспільства для подолання явища наркоманії та правопорушень, пов'язаних з наркотиками, проаналізовані засади наркополітики в деяких європейських державах, а також запропоновані напрямки подальшого розвитку наркополітики в Україні.

Виклад основного матеріалу. Державна політика щодо наркотиків є невід'ємною складовою внутрішньої та зовнішньої політики держави. Однак її формування, хоча і відбувається в єдиному руслі державної стратегії України, проте має свої особливості, правові підстави, напрямки розвитку, тощо.

Аналіз нормативно-правових засад державної політики щодо наркотиків дозволяє констатувати відсутність будь-яких правових засад централізованого управління у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Так, до 2013 року взагалі не було єдиної державної стратегії протидії поширенню наркотиків. Стратегія державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року була схвалена лише у серпні 2013 року [3]. Ця стратегія, яка була розроблена Державною службою України з контролю за наркотиками, визнана міжнародними фахівцями як одна з найвдаліших та найпрофесійніших у світі. У документі було визначено сутність та сучасні напрями державної політики щодо наркотиків, які формуються на основі інтегрованого та збалансованого підходу до зменшення обсягу пропозиції наркотиків, що перебувають у незаконному обігу, зниження попиту на них, подолання наркоманії як небезпечного соціального явища [4].

Враховуючи результати діяльності державних органів, аналіз статистики та практики боротьби з наркоманією, можемо виокремити нагальні потреби українського суспільства для подолання явища наркоманії та правопорушень, пов'язаних з наркотиками. А саме: підвищення рівня профілактики правопорушень у сфері незаконного обігу наркотиків; удосконалення заходів профілактики та протидії наркоманії (медичні, психологічні, соціальні, правоохоронні, тощо) в Україні; залучення наукового потенціалу держави до профілактики та протидії наркоманії та наркозлочинів; зменшення рівня вживання наркотиків в державі в цілому та на місцевому рівні зокрема; зниження ризиків, які стимулюють вживання наркотичних речовин; зниження рівня незаконного виробництва та контрабанди наркотиків; пропагування здорового способу життя; розбудова єдиної системи моніторингу ситуації у сфері незаконного обігу наркотиків в Україні, та інші.

Проаналізуємо загальні засади наркополітики в деяких європейських державах, щоб зрозуміти можливість запровадження закордонного досвіду для удосконалення державної політики щодо наркотиків в Україні.

ЄС – це приклад регіону, де всі національні наркостратегії ґрунтуються на збалансованому підході до наркополітики (як це описано у стратегії ЄС у сфері наркотиків), та передбачають інтегрований підхід у сфері громадського здоров'я, що спирається на повагу до прав людини та науковий підхід. ЄС, можливо, є єдиною міжурядовою організацією, яка запровадила ідею збалансованої наркополітики до національного рівня своїх держав-членів. Але навіть серед країн ЄС жорсткість наркополітики може відрізнятися залежно від правових традицій та/або поточних політичних тенденцій окремих держав [6].

Регіональні міжурядові організації зазвичай приймають та заохочують закони та практики у сфері наркотиків, що відображають підходи держав, які є регіональними лідерами. У ЄС таке відображення знаходять досить збалансовані положення наркополітики таких країн, як

Німеччина, Данія, Франція, Іспанія та Великобританія (поки вона не вийшла зі складу ЄС), з опорою на наукову підтримку з боку Європейського центру моніторингу наркотиків та наркозалежності (EMCDDA). Однак держави Євразії за межами ЄС зазнають більшого впливу з боку таких впливових на рівні регіону держав, як росія та Китай, чий підхід до наркополітики заснований або виключно на стигматизації та покараннях, з повною зневагою до прав людини та наукового підходу (як у росії), або на більш збалансованому підході (у Китаї), в рамках якого активно просуваються інтервенції у сфері зниження шкоди, але в той же час зберігаються жорсткі практики наркоконтролю, які частково або повністю ігнорують права людини; серед таких практик можна назвати прихильність до проведення публічних страт до встановленого ООН Міжнародного дня боротьби проти зловживання наркотиками та їх незаконного обігу, всупереч усталеним нормам міжнародного права в галузі прав людини щодо смертної кари [6].

Група Помпідю Ради Європи – це платформа для співпраці у сфері наркополітики, метою якої є участь у розробці міждисциплінарних, інноваційних, ефективних та заснованих на доказових даних наркополітик у державах-членах Ради Європи. Крім поширення наукових публікацій та кращих практик, а також проведення зборів та семінарів за участю постійних кореспондентів (найчастіше це лікарі-наркологи або високопоставлені дипломати), Група Помпідю реалізує проекти, спрямовані на просування підходу з акцентом на охорону здоров'я, включаючи зниження шкоди, у системах кримінального правосуддя, зокрема, у місцях позбавлення волі. Серед нещодавніх успішних прикладів таких проектів можна назвати переобладнання тюремних камер для проведення терапевтичних груп у Молдові та допомогу Грузії у розробці дорожньої карти щодо впровадження закону про альтернативу покаранням. Хоча ці проекти дуже важливі, вони не усувають основну причину незбалансованості наркополітики – криміналізацію наркотиків та людей, які їх вживають. Ці проекти частково знижують шкоду від криміналізації наркотиків, але не впливають на систему, в якій зберігання чи соціальне поширення наркотичних препаратів, як і раніше, вважається кримінальним злочином, а не просто проблемою громадського здоров'я [6].

Інші регіональні міжурядові організації надалі наголошують на співпраці у силевій боротьбі з наркотиками, яка часто ґрунтується на принципах жорсткого наркоконтролю, що просуваються впливовими державами, такими як росія та Китай. Співдружність незалежних держав просуває закони, політики та практики лікування, що відповідають прийнятним у російській федерації [6].

Іншою регіональною організацією, яка проектує російський підхід до наркополітики, є Організація Договору про колективну безпеку, в якій є Координаційна рада глав національних агентств боротьби з наркотиками держав-членів, і регулярно проводяться міжнародні регіональні операції з боротьби з наркотиками. Дана організація також проводить Координаційні наради головних наркологів для «вжиття спільних практичних заходів щодо запобігання загроз національній, регіональній та міжнародній безпеці, пов'язаних з обігом наркотиків, та вдосконалення взаємодії органів охорони здоров'я з правоохоронними органами держав-членів ОДКБ у цій сфері» [6].

Найбільш ефективною експерти вважають сучасну наркополітику Португалії, курс якої спрямований на декриміналізацію діянь, пов'язаних із вживанням наркотиків. Також в Португалії зберігання наркотиків є адміністративним правопорушенням. Крім того, пріоритет наркополітики зміщений на профілактику та просвітництво громадськості, підвищення мотивації для відмови від подальшого вживання контрольованих речовин, зниження шкоди, лікування наркозалежних людей та допомога у соціальній реінтеграції. Комісії зі стримування нарко-

залежності в Португалії замінили кримінальні суди. До повноважень таких комісій входить профілактична, просвітницька та стимулююча робота спрямована на наркозалежних осіб. Результативність вказаного підходу говорить про його ефективність з перших років застосування шляхом зменшення кількості осіб, які вживають наркотики, яким встановлено діагнози, пов'язані із вживанням наркотиків (ВІЛ, гепатит В, С, туберкульоз, тощо) [4].

Ще одним позитивним прикладом європейського шляху вирішення проблем, пов'язаних із вживанням наркотиків на державному рівні, є досвід Швейцарії, наркополітика якої реалізується шляхом запровадження «чотирьох принципів»: профілактика вживання наркотиків, лікування наркозалежності, зниження шкоди та робота правоохоронних органів (поліцейські заходи). Зокрема у Швейцарії успішно були впроваджені низькопорогові метадоніві програми, обмін голки (у тому числі у місцях позбавлення волі), а також організацію пунктів безпечних ін'єкцій. Навіть в якості експериментальних досліджень була успішно реалізована програма рецептурного призначення героїну особам, які тривалий час були залежними від опіатів. Кожна із запроваджених програм зробила свій внесок у значне скорочення рівня злочинності, пов'язаної з наркотиками в Швейцарії [4].

Узагальнюючи сказане, можемо наголосити на євроінтеграційних прагненнях України у розвитку наркополітики, що проявляється у запровадженні традиційних для Європейського Союзу профілактичних та просвітницьких заходів, заходів декриміналізації діянь, пов'язаних із вживанням наркотиків та їх розповсюдженням. Констатуємо також потребу у подальшому розвитку державної наркополітики щодо наркотиків в Україні з метою ефективного та своєчасного протистояння наркозлочинності та удосконалення системи мінімізації шкоди від вживання наркотиків у сфері охорони здоров'я та у забезпеченні публічної безпеки.

Відповідно ми можемо виділити наступні напрямки подальшого розвитку наркополітики щодо наркотиків в Україні, які, завдяки їх професійній реалізації та комплексній взаємодії усіх суб'єктів, сприяли б зменшенню рівня споживання наркотиків та вчинення правопорушень у сфері їх незаконного обігу:

- розробити та прийняти сучасну Стратегію державної політики у сфері протидії наркоманії та правопорушенням, пов'язаним з цим явищем, яка б враховувала сучасний стан та перспективи розвитку негативних проявів наркоманії та наркозлочинності в Україні, а також сучасні

форми та методи подолання цих явищ;

- створити центральний орган виконавчої влади у сфері формування та забезпечення реалізації державної політики з питань обігу наркотичних засобів, протидії їх незаконному обігу, а також координації діяльності органів виконавчої влади з цих питань;

- розмежувати на законодавчому рівні заходи впливу, які застосовуються до наркозалежної особи та особи, яка здійснює протиправні дії у сфері незаконного обігу наркотиків, чим вчинює правопорушення;

- стимулювати діяльність реабілітаційних центрів для наркозалежних в Україні з обов'язковим ліцензуванням та запровадженням механізму контролю за якістю надання послуг;

- приведення змісту медико-соціальних та реабілітаційних програм з подолання наркоманії в Україні до міжнародних стандартів;

- запровадження на державному та місцевому рівнях профілактичних комплексних заходів, спрямованих на зміну свідомості населення України у ставленні до наркозалежних осіб, переорієнтацію громади на гуманне ставлення до осіб, яким встановлено діагноз «наркоманія», уникнення стереотипів та штампів під час спілкування з такими особами;

- розвивати інтерактивні методи протидії наркоманії та правопорушенням у сфері незаконного обігу наркотичних засобів;

- дотримання прав неповнолітніх наркозалежних осіб під час їх реабілітації шляхом відокремлення від повнолітніх проживання та проходження реабілітаційного курсу [5].

Наприкінці зауважимо, що у зв'язку із військовою агресією російської федерації на території України можуть настати фактори, що провокують зростання кількості наркозалежних осіб та злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків: гуманітарна катастрофа в Україні; вчинення військових злочинів щодо українського народу; порушення прав людини представниками російської федерації в Україні; широкомасштабна внутрішня та зовнішня міграція українців, тощо.

Висновки. Дана робота є поштовхом для подальшої дискусії серед науковців, правників, медичних працівників та інших фахівців з метою виведення єдиної Стратегії державної політики в Україні у сфері наркотиків. За відсутності єдиного курсу євроінтеграційного спрямування проблема подолання наркотизації населення України захлисне нашу державу новою хвилею.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звіт Національної поліції України про результати роботи у 2021 році. URL: https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/17-civik-2018/zvit2021/Zvit_NPU_2021_.pdf
2. Звіт щодо наркотичної та алкогольної ситуації в Україні за 2020 рік (за даними 2019 року). URL: <https://www.emcdda.europa.eu/system/files/attachments/13559/Zvit-shhodo-narkotyktiv-ta-alkogolyu-za-2020-rik.pdf>
3. Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. № 735-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/735-2013-%D1%80#Text>
4. Тимошенко А. Преступники или пациенты: как победить наркоманию в Украине. URL: <https://mind.ua/ru/openmind/20182727-prestupniki-ili-pacienty-kak-pobedit-narkomaniyu-v-ukraine>
5. Запобігання підрозділами ювенальної превенції вчиненню неповнолітніми особами правопорушень у сфері обігу наркотичних засобів: наук.-практ. рекомендації; кол. авт. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 184 с.
6. Наркополітика в чотирьох регіонах Євразії. URL: http://eccecad.org/wp-content/uploads/2021/11/RU_Drug-policy_full-version_%D0%93%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_12.11.2021.pdf